

Araştırma Makalesi

CITTASLOW-SAKİN ŞEHİRLERDE YAŞANABİLİRLİK ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Yunus Emre EKŞİ[†], İbrahim BAZ^{††}[†] İstanbul Ticaret Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, Türkiye^{††} İstanbul Ticaret Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, İstanbul, Türkiye
yunuseksi@ematurkey.com, ibaz@ticaret.edu.tr

ÖZET

Dünyada 19. Yüzyılın ardından küreselleşme hızla etkisini hayatın her alanında göstermeye başlamış ve şehirlere olan göçün ardından şehirlerdeki yoğunluk hızla artmıştır. Buda beraberinde çeşitli sorunlar doğurmuş, yaşanabilirlikle ilgili çeşitli tartışma ve araştırmaların, yapılmasına neden olmuştur. Yaşanabilir, sürdürülebilir şehirlere ve yaşam biçimine yerel bir kalkınma modeli olarak sunulan Sakin Şehir modeli; insanı hem çevresi hem de kendi kendisini mutlu edecek, üreten ve toplumla kaynaşabilen ortamların oluşmasında önemli faktörlerden biri olarak kabul edilmektedir. Bu çalışmada gerçekleştirilen bir anket çalışmasıyla sakin şehir modeli araştırılarak sonuçları hakkında tespit ve önerilerde bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Anket araştırması, cittaslow, sakin şehir, yaşanabilirlik, yaşanabilir şehir

THE CONCEPT OF LIVEABILITY AND THE SLOW CITY AND A SURVEY ABOUT LIVEABILITY

ABSTRACT

Globalisation has gradually become influent in people's life since 19th century. As related to that issue, population density has also increased in city centres. This brings variety of problems and many researches, projects and discussions have being launched about Liveability. Consequently, liveability has been considered together with Cittaslow (slow city) concept. Cittaslow, as an ideal product of modern life style, aims that people live together in peace with other people around them, become more productive and more integrated into social life. In this paper, relation, correlation, cause and effect matters were examined and discussed; also a survey report was used.

Keywords: Cittaslow, city, liveability, livable city, slow city, survey

Geliş/Received : 01.01.2019

Gözden Geçirme/Revised : 01.01.2019

Kabul/Accepted : 06.01.2019

1. GİRİŞ

Şehirlerin büyük dönüşümler yaşadığı günümüzde, yaşanabilirliği konu edinen çalışmalar gün geçtikçe artmaktadır. Doğal kaynakların hiç tükenmeyecekmiş gibi israf kâr bir anlayışla kullanılmasında beis görmeyen tek başına uygulanmakta olan iktisadi kalkınma modelleri dünyamızı sarıp sarmalamakta ve çevre değerlerinin hızla tüketildiği bir doğayla insanlığı baş başa bırakmaktadır.

1800'lü yıllardan itibaren gerçekleşmeye başlayan sanayi devrimiyle birlikte şehirler göç alarak büyümüş ve metropol şehirlere dönüşmüşlerdir. Metropol şehirlerdeki ekonomi odaklı yaşam anlayışı ve tarzı zamanla şehir insanını kültürel ve çevre değerlerinden uzaklaştırarak uzun vadede sürdürülemez ve yaşanılmaz kentler ve dünya ile baş başa kalmamıza neden olmaya başlamıştır. Apartmanlaşma ve günümüzde site ve rezidans yapılar içerisinde yaşama anlayış ve tercihinin öne çıkmaya başladığı yeni nesil kentleşme süreci kent insanlarına doğadan uzakta tamamen çalışma/iş odaklı sıkışık bir hayat tarzını dayatmaya başlamıştır. Daha da önemlisi, artan nüfus ve yaşanmakta olan iç ve dış göç her geçen gün hızını ve boyutlarını arttırarak devam etmekte dünya genelinde kentlerinin fiziki ve sosyal yapısını olumsuz bir şekilde etkileyerek, doğal kaynakların bilinçsizce tüketilmelerine, gelecek nesiller açısından yaşanamaz şehirlerle bizleri karşı karşıya bırakmaktadır.

Ünlü filozof Fârâbî “Şehir, bütün uzuvları mükemmel çalışan bir beden gibidir” derken şehrin bütüncül ve işlevsel yapısına vurgu yapmıştır. İnsanların uzun ve sağlıklı bir yaşam sürebilmeleri için bütün uzuvlarının eksiksiz, tam ve yaratılış felsefesine ve düzenine uygun faaliyet göstermelerinin esas olduğu gibi şehirlerinde insan ve çevre odaklı ekonomik ve sosyal kalkınmayı esas almaları gerekmektedir. İslam medeniyetinin zirvede olduğu dönem şehirlerine baktığımızda, Şam'dan Bağdat'a, Endülüs'ten Saraybosna'ya, Buhara'dan Semerkant'a Bursa'dan İstanbul'a şehirlerin insan ve çevre odaklı insanı insan yapan değerlere sahip insan misali sakin, tevazu sahibi, alçakgönüllü, mutlu ve hüzünlü olduklarını görebiliriz.

“Yaşanabilirlik” (Liveability) bir kavram olarak hemen her alanda insan ölçekli bir yaşam alanını kastediyor olsa da ortak ve evrensel tanımı olmayan çoklu düşünsel bir kavramdır. Bugün dünyanın herhangi bir yerinde yaşanabilir olarak nitelenebilen bir kentsel mekân, dünyanın bir başka yerinde bu şekilde algılanmayabilir. Dolayısıyla şehircilik açısından incelendiğinde, yaşanabilirliğin anlamı konuma, zamana, değerlendirmenin amacına ve değerlendirmeyi yapanın kıstas aldığı ölçülere göre değişebilmektedir. Kavramın tanımında ortak bir tanım olmamasına rağmen, bugün yaşanabilirlik kavramı yine de etkisini ve içinde barındırdığı ekolojik anlamları korumakta ve farklı paydaş gruplarının ortak kamusal politika hedefi olabilmektedir.

Tüm bunların bir sonucu olarak bugün gelinen noktada; daha yaşanabilir şehirler için uzun vadeyi gözeten bir şehir planlama yönetim modeliyle birlikte, çevresel ve ekonomik alanda üretilen sinerjilerden yararlanılması, halkın kullanımına açık kamusal alanların en etkin biçimde kullanıldığı insan odaklı kentsel yaşam alanlarının oluşturulabilmesi bir ihtiyaç haline gelmiştir. Hem günümüzde oluşan hem de gelecekte oluşabilecek çevre kirliliğini önlemek, gelecek nesillerimize yaşanabilir bir çevre bırakmak, onların yaşam kalitelerini merkeze alan farklı yaşanabilir kent yaklaşımları ortaya konmaktadır. Alternatif yaşam alanları arayışı ile kentten kaçış hafiften başlamış ve bu doğrultuda metropol şehirlerden uzakta bulunan kırsal alanlardaki kasabalar büyük nüfusları kendine çekmeye başlamıştır. Bu yaklaşımlardan biri de İtalyanca Citta (Şehir) ve İngilizce Slow (Yavaş) kelimelerinin birleştirilerek “Cittaslow” olarak adlandırılan ve dilimize “Sakin Şehir” ve “Yavaş Şehir” olarak çevrilen, dünya çapında yüzden fazla şehir ve kasabanın ortak hedef ve ilkeleri doğrultusunda yaşam kalitesini arttırmak için oluşturduğu ortak bir belediyeler ağıdır. Yemek kültüründen yaşam tarzına, kültürel yaşamdan doğal çevreyle olan ilişkiye insanın bulunduğu çevrede yaşam kalitesini arttırabilecek nitelikleri bir araya getirmeyi amaçlayan Cittaslow hareketi, 1989'da İtalya'da 'Fast Food'a karşı 'Slow Food'la başlayan ve bu hareketten yaklaşık 10 yıl sonra 1999'da ortaya çıkmış yerel bir kalkınma modelidir.

Sürdürülebilir kentlere ve yaşam biçimine yerel bir kalkınma modeli olarak sunulan Sakin Şehir modeli; insanı hem çevresindekilerle hem de kendi kendisine mutlu olabilecek, üretebilecek ve toplum hayatıyla kaynaşabilecek ortamların oluşmasını kendisine en önemli sorumluluk olarak kabul etmektedirler. En nihayetinde Cittaslow, kentleri yaşanabilir kılmayı kendisine bir sorumluluk addetmiştir ve bu sorumlulukla kentlerin kimliklerinde yer alan tanımlamalardan yola çıkarak, kentleri iyileştirmeye ve yaşanabilir bir hale getirmeye çalışmaktadır. Sakin şehirle, yaşanabilirlik olgusu bu bağlamda incelenmiş olup, yapılan araştırma ve sonuçlarla birlikte bu makalede ele alınmış ve yapılan anket çalışması eklerde sunulmuştur.

Şekil 1. Cittaslow- Sakin Şehir İzmir Seferihisar.

2. YAŞANABİLİRLİK OLGUSU VE SAKİN ŞEHİRLER

Yaşanabilirlik olgusu, etimolojik olarak bir yerleşim yerinde toplumun her kesiminden insanın bir arada yaşayabilmesine imkân tanıyan; ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel tüm koşulların elverişli hale getirilmesiyle birlikte o beldenin bu şartlarla değerlendirilebilir ve ölçülebilir olmasıdır (Parlak, 2011). Diğer bir ifadeyle yaşanabilirlik, “insan-çevre-yerleşim-toplum” dörtgeninde tüm olguların birbirleriyle olan ilişkilerinin tanımlanmasında kullanılan ilkeler bütünüdür ifade eder ki, her ilkenin diğer ilkelerle olan ilişkisinin pozitif yönde gelişmesi esas alınarak tüm koşulların analizi yapılabilmektedir (Ayataç, 2014). Günümüzde, yaşanabilirlik çalışmaları disiplinler arası çalışmalarda kullanılmakta ve coğrafya, sosyoloji, psikoloji, ekonomi, tarih, eğitim, sağlık, ulaşım ve mimariye kadar birçok disiplin altında farklı yönleri ile ele alınmaktadır. Özellikle 1980’lerden sonra ciddi bir ivme kazanan hız kavramı ile coğrafi, sosyal ve ekonomik küreselleşme ve bununla birlikte gelen hızlı kentleşme sonucu, kentler değişim sürecine girmiş, kırsalın kente taşıdığı âdetlerden, gelenek ve göreneklerden hızla uzaklaşarak yeni bir yaşam alanı olarak insanlığın karşısına çıkmıştır. Bir yandan hızlı kentleşmenin getirdiği olumsuzluklar, diğer yanda istihdam, güvenlik, sağlık, ekonomik imkânlar, ulaşılabilirlik ve rekreasyon gibi daha birçok konuda şehir insanı için son derece önemli bir olgu haline gelmiştir (Vuchic, 1999; Woolcock, 2010).

Yaşanabilirliği “ulaşılabilirlik” altında yorumlayan sosyologlar ve şehir uzmanları da bulunmaktadır. Buna göre toplumu oluşturan bireyler, her şartta ve her koşulda birbirlerine, etkileşimlerine ve haklarına ulaşabilmelidir. Örneğin Lynch, buradan hareketle iyi bir kent formunu tanımlarken, “ulaşılabilirlik” ilkesinin sağlanması gerektiğinin önemle altını çizmektedir. Ona göre iyi bir kent formu insanların birbirlerine, yaptıkları faaliyetlerine, ilişkilerine, iletişimlerine ve kentsel mekânlarına ulaşmasını sağlamalıdır. Dolayısıyla insanların kentsel mekânda her alanda rahat etmelerinin koşulları vardır ve bu koşulların hepsinin her zaman, her koşulda, her şart altında sağlanması gerekmektedir. Aksi takdirde ulaşılabilirlik, yaşanabilirliği etkileyecektir. İnsan her şeyden evvel sosyal bir varlıktır ve çevresiyle ilişki kurarak kendisini sosyal bir grubun parçası hissetmesi en temel ihtiyaçlarından biridir. İlkel toplumlarda ve elektronik iletişimin gelişmesine rağmen modern toplumlarda, kentte yapılan gezilerin büyük bir bölümünü insanların birbirini ziyaret etme isteğinin oluşturması bu gereksinimin de bir göstergesidir (Lynch, 1984).

Cittaslow ilkelerinin sakin bir kent için en güzel tarafı, şüphesiz ilkelerin ve kriterlerin sürdürülebilir olması, kentin belirli aralıklarla sürekli denetlenmesi ve herhangi olumsuz bir durumda kontrol mekanizmasının devreye girmesi olarak yorumlanabilir. Çünkü sakin kentler, kriterleri sağlamış olmakla Cittaslow Birliği’ne sadece dâhil edilmiş olurlar, Cittaslow olarak kalmanın asıl önemli taraf olduğunun bilincindedirler ve olmalıdırlar da. Bu yüzden her yıl yapılacak toplantılara, tüm sakin kentlerin temsilcileri ve yetkilileri katılarak hazırladıkları veriler ortak bir havuzda toplanır. Sorunlar masaya yatırılır ve çözümler üretilir. Amaç, var olan sorunları çözmekle birlikte, sakin kentlerin Cittaslow Birliği adına neler yaptıklarının görülmesi, analiz edilmesi ve istişare yapılarak genel bir değerlendirmeden geçmeleridir (Balta, 05.05.2018). Dolayısıyla Sakin Kent hareketinin en önem verdiği ilkelerden biri de “sürdürülebilirliktir. Sakin Kentler sürdürülebilir oldukları müddetçe Cittaslow Birliği’nden beslenebilmektedirler.

Sürdürülebilirlik anlayışıyla Sakin Şehir kriterlerinin kentlerde uygulanması ise sakinleşme felsefesini savunan tüm hareketlerin birlikte hareket etmesini gerektirmektedir. Bu yüzden sürdürülebilir kent anlayışı sakin yemek felsefesini, eko-gastronomi kavramları günlük yaşam pratiğine yayarak, yerel topluluklara ve kent yönetimlerine genişletmektedir (Doğutürk, 2010: 27). Sürdürülebilirlik ilkesi etrafında ele alınacak olursa, Cittaslow Belediyeler

Birliği, bugün tüm dünyada kentlerin yerel mimari kimliğe, yemeklere, gelenek-göreneklere, esnaf ve zanaatkârlara önem vererek gelişen bir yapıda olmasını savunmaktadır (Aydınoglu, 2015, s.34).

Sürdürülebilir kent kavramı, kentte sosyal eşitlik, temel insani ihtiyaçlar, insan hakları, çevre değerleri gibi daha etik ve felsefi, alanları içermesinin yanında işsizlik, sağlık, mimari, altyapılar, ekoloji gibi iktisadi ve politik konuları da içermektedir. Cittaslow hareketi, bir kenti var eden tüm alanları kendi manifestosunda yer alan ilkeler etrafında şekillendirerek hızlı bir yaşam modelinden daha sakin bir yaşam biçimine doğru geçişin zeminini hazırlamaktadır. (Özkaynak ve Adaman, 2004).

3. ŞEHİRLERİN YAŞANABİLİRLİĞİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

3.1. Araştırmanın Yöntemi, Değerlendirilmesi ve Elde Edilen Sonuçlar

Bu araştırma kapsamında 148 kişi ile online olarak bir anket çalışması gerçekleştirilmiş ve çeşitli veriler elde edilmiştir. Ardından bazı yöntem ve metodolojilerle, spss, data yorumlama, korelasyon tablolarıyla vb. yöntemlerle anket raporu ve sonuçları hazırlanmıştır. Anket her kesimden insana ve teknik elemanlardan oluşan mimar, mühendis ve şehir plancısı mesleklerinden olan bir katılımla gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın amacı şehirler yaşanılabilir mi yoksa yaşanılmaz mı sorusunu ölçmek ve çeşitli sorunların tespiti ve yorumlanması amacıyla yapılmıştır. Dünyada ve Özellikle Türkiye de 1950'lerden sonra kırsal alanlardan şehir merkezlerine olan göçler sebebiyle ülkemizin birçok şehrinde meydana gelen problemler üzerinden; insanın topraktan uzaklaşması ve bunun sonucu olarak tabiatın mahrum, mahalle kültüründen uzak izole sitelerde komşuluk ilişkilerinin kaybedildiği bir şehircilik anlayışını sorgulamaktadır.

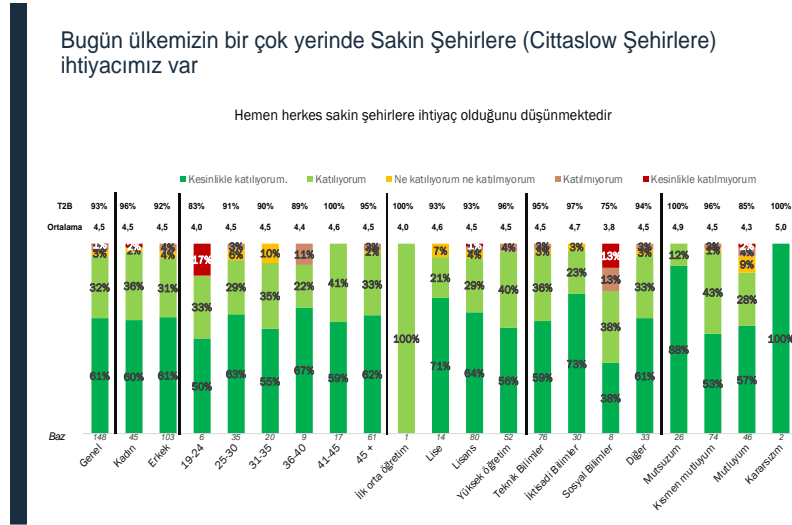
Buna göre yapılan araştırmanın değerlendirmesinden elde edilen sonuçlar aşağıda sıralanmaktadır.

- İnsanlar yeşile, sakinliğe, planlı ve güvenli şehirlere özlem duymaktadırlar, şehirlerde gökdelenler batıda olduğu gibi belirli bir alanda toplanmalı ve şehirler yatay mimari eşliğinde nüfusu yaymalıdır, bu şehirlere değer ve yaşayanlara mutluluk katmaktadır (Bkz. Tablo 1).
- Yeterince ekonomik kiralanabilir konut bulunmaması mutluluğa en fazla etki eden nedendir ve yoğun mutsuzluğa neden olmaktadır.
- Görüşmeciler genel olarak apartman dairesinde yaşamaktadır ancak çoğunluk müstakil az katlı bahçeli bir ev veya sitede oturmak istemektedir.
- En çok yaşanmak istenen şehirler Muğla, Antalya gibi tatil bölgelerinin olduğu şehirlerdir.
- İstanbul'da ikamet edenlerin %58'i farklı bir ilde yaşamak istemektedir.
- Yaşadığı şehri tamamen güvenli bulanlar %13'tür.
- Büyük şehirlerde yaşayanlar deprem tehdidi dolayısıyla kendilerini güvende hissetmemektedirler. Yaşam alanlarının çevresindeki park ve bahçelerin yeterliliği, ekonomik ev kiralama veya sahibi olmadan sonra o şehirde yaşamaktan duyulan mutluluğa en büyük etkiyi yapmaktadır.

Şehirlerde yaşanılabilirliği öne çıkaran sonuç ve unsurlar araştırmanın sonucuna göre aşağıda sıralanmaktadır.

- Konuta erişim, kiralanabilir ekonomik konut alanlarının yeterli olması.
- Yaşamakta olduğu mahalle ve çevrede yeterince park, bahçe ve yeşil alan mevcut olması.
- Şehir merkezlerinde çok gürültü ve trafik olmaması, gürültüsüz daha sakin bir şehirde yaşamak isteği, yeşil alanların planlı olması ve fazla olması.
- Çalışma koşullarının el vermesi halinde, şehir merkezinden biraz daha uzakta yaşama isteği.
- Yaşamakta olduğu şehirde kamu kurumları; özellikle eğitim veren kurumlar nitelik ve nicelik açısından yeterli olması.
- Yaşamakta olduğu konut ve konutun yaşam alanları, donatı alanları; yaşam kalitesi ve yaşam standartları açısından yeterli olması.

Yapılan ölçme ve değerlendirmeden genel manasıyla çıkarılabilecek sonuç; insanlar Türkiye'de ki metropollerde yaşamaktadırlar ancak yaşadıkları bu şehirlerde mutlu değildiler, yeşile özlem duymaktadırlar, sakin şehirlere özlem duymaktadırlar bu çalışmada göstermiştir ki bazı alanların dışında yaşam alanları yatay mimaride yaygınlaşmalı ve planlı olmalıdır.

Tablo 1. Araştırma sonucu Cittaslow ihtiyacı tablosu.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Hayatın hızla aktığı 2000'li yıllarda yaşanılabilir, Sakin Şehirler kavramı çok önemli bir yere sahiptir, Türkiye nüfusunun 2017 yılı itibariyle TÜİK ve CNN kaynaklarına göre %92' si şehirlerde il ve ilçelerde yaşarken %8' i köy ve kırsal alanda yaşamaktadır. Türkiye'de her 4 kişiden biri en yoğun şehir İstanbul'da yaşamaktadır. Yaşanabilirlik kavramı ve Sakin Şehir ilişkisi birbiriyle uyumlu 2 ana değerdir, bir şehir sakinsen yaşanılabilir, refah düzeyi yüksek, sağlık sorunları az olan bir yerdir, yaşanılabilirse de aslında sakindir.

Ülkemizde özellikle 1950 sonrasında yaşanan hızlı kentleşme ve sanayileşme sürecinde göç ve aşırı nüfus artışının etkisiyle büyük kentlerimizde arsa ve konut talebi hızla artarken, imar ve yapılaşmaya ilişkin yasalar, kentsel arsa ve konut üretimine ilişkin politikalar ve kaynak üretme araçları ile yeterince desteklenmemiş; mevzuatın biçimlediği merkezi ve yerel kurumsal yapılanmalar, kentlerimizde imar ve yapılaşma konularında nicelik ve nitelik olarak karmaşıklaşan sorunların büyüklüğü ve çeşitliliği ile orantılı/uyumlu arsa ve konut üretim süreçlerinin geliştirilmesi konusunda çok yetersiz kalmıştır (TMMOB, 2004).

Şehir bizim ve bizden sonrakilerin ortak malıdır. Bizden sonraki nesillere, imar edilmiş, huzurlu ve yaşanabilir şehirler bırakmak herkesin sorumluluğudur. Şehirlerimizi yeni bir medeniyetin taşıyıcıları olarak geleceğe taşımamız, şehir bizim geleceğimizdir. Toplumsal barışımıza ve insanımızın huzuruna katkı sağlayacak şehirleri inşa ve ihya etmeliyiz. Şehirlerdeki nüfusu Batı ve Kuzey Avrupa ülkelerinde de olduğu gibi şehirleri yaymalı ve ufak ufak, cazibe merkezleri ve yaşam alanları oluşturulmalı, herkes tek bir şehirde kutu gibi evlerde yaşamamalıdır. "Şehri imar ederken nesli ihya etmeyi ihmal ederseniz, ihmal ettiğiniz nesil imar ettiğiniz şehri tahrip eder." Turgut Cansever. Şehrin bütün renklerini, kokularını, dokularını, insanlarını ve yaşanmışlıklarını kısacası somut ve somut olmayan mirasını korumak ve yaşatmak ve gelecek nesillere en az hasarla bırakmak hepimizin görevidir, görevi olmalıdır. Aksi takdirde şehirlerimiz sakinliğini kaybederken, yaşanılabilirliğini de kaybedeceklerdir.

Bu bağlamda yapılan araştırmaya da bakılarak sonuç olarak; insanlar yeşile, sakinliğe, planlı ve güvenli şehirlere özlem duymaktadırlar, şehirlerde gökdelenler batıda olduğu gibi belirli bir alanda toplanmalı ve şehirler yatay mimari eşliğinde nüfusu yaymalıdır. Bu şehirlere değer ve yaşayanlara mutluluk katmaktadır. Yeterince ekonomik kiralanabilir konut bulunmaması mutluluğa en fazla etki eden nedendir ve yoğun mutsuzluğa neden olmaktadır. Bu nedenle kamu – özel sektörün ekonomik satın alınabilen ya da kiralanabilen konut sayısının fazla ve dengeli olması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

Ayataç, H. (2014). Yaşanabilir Şehirlerin Planlanması İçin Temel Belirleyiciler, İ.T.Ü, <http://www.mmg.org.tr/yazar/doc-dr-hatice-ayatac/191-yasanabilir-sehirlerin-planlanmasi-icin-temel-belirleyiciler.html>, (07.11.2016).

Aydinoğlu, S.(2015). Sürdürülebilir Mimarlıkta Sakin Şehir (Cittaslow) Yaklaşımı. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İ.T.Ü.

Balta, C. (2018) Cittaslow Türkiye Genel Sekreteri, İzmir Seferihisar Belediyesi.

CNN. 14 Aralık 2018 tarihinde CNNTURK: <https://www.cnnturk.com/ekonomi/turkiye/turkiye-nufusunun-yuzde-kaci-koyde-yasiyor-iste-cevabi> adresinden alındı.

Doğutürk, G. (2010). Mimari ve Yaşam Kalitesi Bağlamında Yavaş Şehir Hareketi ve Seferihisar Örneği. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.

Lynch, K. (1967) Site Planning, Massachusetts: The M.I.T. Press, U.S.A, s.354.

Özkaynak, B. ve Adaman, F. (2004). Sürdürülebilir Kent: Yalova Projesi. Tüses Yayınları.

Parlak, B. (2011) Yaşanabilir Bir Samsun: Kentsel Yaşanabilirlik Analizi. Samsun Sempozyumu, 13-16 Ekim 2011, Samsun.

TMMOB Şehircilik bildirgesi (2004).

Woolcock, G., (2010). Measuring Up: Assessing the Livability of Australian Cities, Griffith University, AU.